

Asia: VN/10855/2024

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle sähköisestä tunnistamisesta, luottamuspalveluista ja eurooppalaisesta digitaalisesta identiteetistä annettua EU:n asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot rajat ylittävän sähköisen tunnistamisen, sähköisten luottamuspalvelujen ja eurooppalaisen digitaalisen identiteetin kansallisesta sääntelystä:

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää lausunnossaan huomiota rajat ylittävästä sähköisestä tunnistamisesta, sähköisistä luottamuspalveluista ja eurooppalaisesta digitaalisesta identiteetistä annetun lain 11 §:ään siltä osin kun kyse on vammaisen henkilön oikeuksista ja mahdollisuudesta käyttää digitaalisen identiteetin lompakkoa. Tällä hetkellä kyseisessä pykäläluonnoksessa säädetään, että digitaalisen identiteetin lompakon käyttäjä ei saa luovuttaa sitä toisen käyttöön. Esityksen suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys -luvussa (sivu 93) on todettu, että ”esityksen valmistelussa ei kuitenkaan ole nähty EU-oikeuden näkökulmasta mahdolliseksi säätää nimenomaisesti siitä, että henkilökohtaisen avustajan käyttö olisi mahdollista eurooppalaisen digitaalisen identiteetti lompakon käyttämiseksi”. Sivulla 94 todetaan, että ”vammaisten yhdenvertaiset mahdollisuudet käyttää eurooppalaisen digitaalisen identiteetin lompakkoa olisi henkilökohtaisen avustajan käyttämisen mahdollistavan nimenomaisen säännöksen puuttumisesta huolimatta asianmukaisesti turvattu säännösperusteisesti eIDAS-muutosasetuksen vaatimuksissa.”

Vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus saada henkilökohtaista apua, jos vammaispalvelulaissa määritellyt edellytykset palvelun saamiseksi täyttyvät. Oikeus henkilökohtaiseen apuun on vammaisella henkilöllä, joka tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisissä toimissa, työssä tai opiskelussa tai vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Henkilökohtainen apu on toisen ihmisen antamaa apua niissä tavanomaisen elämän toimissa, joita henkilö ei pysty kokonaan tai osittain itse vamman tai sairauden takia tekemään. Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu yhdenvertaisesti muiden kanssa niissäkin tilanteissa, joissa hän tarvitsee toisen henkilön apua. Henkilön vammasta tai sairaudesta johtuva avun tarve ei saa estää hänen itsemääräämisoikeutensa toteutumista. Vammainen henkilö tekisi henkilökohtaisen avun turvin tehtävät asiat itse, jos toimintarajoite ei sitä estäisi. Vammaispalvelulain 9 §:n mukaan henkilökohtaisen avun lähtökohtana on vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteuttaminen

ja omien valintojen mahdollistaminen vamman tai sairauden estämättä. Tämän vuoksi henkilökohtaisen avun saamisen edellytyksenä on, että vammainen henkilö kykenee muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä itsenäisesti tai tuettuna valitsemaansa kommunikaation keinoa käyttäen. (Lähde: THL: vammaispalveluiden käsikirja / henkilökohtainen apu <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/henkilokohtainen-apu>).

Henkilökohtainen avustaja voi auttaa esimerkiksi fyysisesti toimintarajoitteista henkilöä maksuvälineen, maksupäätteen tai kortinlukijan käyttämisessä taikka digitaalisessa asiointissa peruspankkipalveluissa. Kognitiivisesti ja tai sosiaalisesti toimintarajoitteinen, esimerkiksi kehitysvammainen tai autistinen ihminen voi tarvita asiointinsa tueksi toista ihmistä siten, että avustaja tukee vammaisen ihmisen ymmärtämistä ja selvittää tämän tahtoa kulloisessakin asiointitilanteessa.

Suomessa lain tasoisesti voimassa olevan ja lainsäätäjää velvoittavan YK:n vammaisyleissopimuksen 12.3 artikla edellyttää tarvittaessa toisen henkilön tuella asiointien sallimisen. 12.3 artiklan mukaan ”Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisten henkilöiden saataville tuen, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.” Oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen tarkoitettua tuessa on kunnioitettava vammaisten henkilöiden oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä esimerkiksi siten, että henkilökohtainen avustaja voi auttaa heitä digitaalisessa toimintaympäristössä.

Palvelun käyttäjän tunnistamiseksi ja väärinkäytön riskin ehkäisemiseksi on ymmärrettävää, että digitaalisen identiteetin lompakkoa käyttävän on lähtökohtaisesti käytettävä lompakkoa itse. Henkilökohtaisen avustajan käyttäjän kohdalla kyse ei kuitenkaan ole oikeudettomasta käyttöoikeuden luovuttamisesta vaan vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta toteuttavasta oikeudesta. Oikeustoimikelpoiselta henkilöltä ei hänen vammaisuuteensa vedoten voida edellyttää oikeudellisen toimivallan luovuttamista valtakirjalla, jos henkilö voi käyttää asiointiinsa henkilökohtaista avustajaa. Yhdenvertaisuuslain 8 § kieltää syrjinnän terveydentilan ja vammaisuuden perusteella. Se, että palvelu ei ole vammaisen henkilön käytettävissä voi olla yksittäistä henkilöä syrjivää. Puutteet palvelun esteettömyydessä ja saavutettavuudessa voivat tulla arvioituksi yhdenvertaisuuslain kieltämänä vammaisiin kohdistuvana välillisenä syrjintänä. Viime kädessä oikeus käyttää henkilökohtaista avustajaa pitää turvata yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaisena kohtuullisena mukautuksena. Kohtuullisen mukautuksen epäminen voi myös olla yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää.

Digitaalisen identiteetin lompakon yhdenvertaisen käytön kannalta on välttämätöntä, että se on vammaisten henkilöiden käytettävissä saavutettavalla tavalla. Saavutettavuus ja esteettömyys ei kuitenkaan riitä turvaamaan kaikkien vammaisten henkilöiden mahdollisuutta käyttää digitaalista lompakkoa. Valtuutettu katsoo, että hallituksen esityksen jatkovalmistelussa tulisi edellä mainitun lain 11 §:ssä mahdollistaa säännöskohtaisesti vammaisen henkilön mahdollisuus käyttää henkilökohtaista avustajaa.

Huomiot koskien digitaalista henkilöllisyydestä:

-

Huomiot kansallisen vahvan sähköisen tunnistamisen turvallisuutta parantavista muutoksista:

-

Huomiot koskien kansallista ekosysteemiä:

-

Hiltunen Rainer
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Leimio Marko
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto